

Selskapers salg av våpen til krigførende parter

SPUs etiske retningslinjer setter ulike begrensninger på fondets investeringer i selskaper som produserer våpen og militært materiell. I 2018 har det vært oppmerksomhet rundt SPUs investeringer i selskaper som selger våpen og militært materiell til de krigførende partene i Jemen-konflikten. Det har vært reist spørsmål om slikt salg kan være grunnlag for utelukkelse av selskaper fra fondet. Bakgrunnen er den katastrofale humanitære situasjonen i Jemen, og at bruken av militær makt medfører alvorlige krenkelser av individers rettigheter i konflikten.

Retningslinjene skiller i utgangspunktet mellom utelukkelse basert på hva selskaper produserer (produktkriterier), og utelukkelse basert på selskapers atferd (adferdskriterier), uavhengig av hva de produserer.

Utelukkelse av selskaper som produserer våpen eller selger våpen og militært materiell, blir i utgangspunktet vurdert etter produktkriterienes § 2(1) i de etiske retningslinjene:

«Fondet skal ikke være investert i selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer:

- a. *produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper [...]*
- c. *selger våpen eller militært materiell til stater som er omfattet av ordningen for statsobligasjonsunntak omtalt i mandatet for forvaltningen av Statens pensjonsfond utland § 3-1 andre ledd bokstav c.»*

I pkt. a) er begrepet normal anvendelse sentralt. Dette refererer til våpenets intenderte bruk; i dette ligger at ethvert våpen i prinsippet kan brukes på måter som bryter med grunnleggende humanitære prinsipper for krigføring, men for noen typer våpen vil nær sagt enhver bruk av våpenet gjøre det. En uttømmende liste over hvilke våpentyper som omfattes («våpenlisten»), er gitt av Finansdepartementet, og omfatter bl.a. klasevåpen og kjernevåpen. 20 selskaper er utelukket fra SPU på grunnlag av at de produserer våpen som er oppført på våpenlisten.

Av pkt. c) fremgår det at fondet ikke skal være investert i selskaper som selger våpen eller militært materiell til enkelte, nærmere angitte stater. Denne bestemmelsen er igjen knyttet til ordningen for statsobligasjonsunntak i § 3-1 i mandatet for forvaltningen av SPU:

«Banken kan ikke plassere investeringsporteføljen i: [...] Rentebærende instrumenter utstedt av stater eller statsrelaterte utstedere i de unntakstilfeller der departementet har avskåret slike investeringer på bakgrunn av at det er vedtatt særlig omfattende FN-sanksjoner, eller andre internasjonale tiltak av særlig stort omfang rettet mot et bestemt land og Norge har sluttet opp om tiltakene.»

Det er Finansdepartementet som bestemmer hvilke stater dette gjelder («landlisten»). Statene på landlisten er stater som det er omfattende, internasjonale sanksjoner mot som Norge har sluttet seg til. For tiden gjelder dette Nord-Korea og Syria. Tidligere har også Iran og Myanmar vært på listen, og ett selskap var i en periode utelukket fra fondet etter anbefaling fra Etikkrådet fordi det leverte militære kjøretøy til myndighetene i Myanmar.

Følgelig er det slik at dersom et selskap produserer våpen som ikke står på våpenlisten, eller selger våpen til stater som ikke står på landlisten, vil forholdet ikke rammes av produktkriteriene i SPU's etiske retningslinjer. Det vil da ikke være grunnlag for å anbefale at selskapet utelukkes fra SPU etter produktkriteriene.

Et spørsmål blir da om et slikt salg likevel kan vurderes som grunnlag for utelukkelse etter adferdskriteriet i retningslinjenes § 3:

«Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for selskaper der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for: [...]

b. *alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner [...]*

f. *andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer»*

Under adferdskriteriene er det i utgangspunktet selskapers handlinger som skal vurderes, og selskaper kan kun utelukkes hvis det er rimelig å bebreide selskapet for handlinger eller unnlater som medfører grove normbrudd. Etikkrådet har tidligere lagt til grunn at et selskaps salg av et produkt eller en gjenstand kan anses som en handling som danner grunnlag for utelukkelse. I prinsippet kan det derfor også være mulig å vurdere selskapers våpensalg etter adferdskriteriene. Så langt har Etikkrådet offentliggjort vurderinger i tre saker som gjelder selskapers medvirkning til normbrudd via salg:

I 2005 ble SPU kritisert for sin investering i det amerikanske selskapet Caterpillar. Bakgrunnen var at Caterpillar leverte bulldosere til den israelske hæren. Dette er i utgangspunktet sivile maskiner som i Israel ble bygget om med pansring og utstyrt til militær bruk. Slike pansrede bulldosere har blitt brukt av den israelske hæren mot palestinsk sivilbefolkning blant annet ved å rive palestinske hjem og ødelegge palestinsk jordbruksland. Etikkrådet vurderte selskapets ansvar slik:

«Etikkrådet anser det som klart at israelske myndigheter har brukt materiell levert av Caterpillar til å begå handlinger som trolig kan sies å utgjøre menneskerettighetsbrudd. Samtidig er det, fordi materiellet som Caterpillar leverer til israelske myndigheter også har legitime anvendelser for disse, problematisk å skulle holde selskapet ansvarlig for enhver bruk av dets produkter. Etikkrådet legger til grunn at på samme måte som med alminnelig militært materiell, herunder ulike lovlig våpentyper, vil anvendelsen kunne være både legitim og lovlig, men også kunne benyttes til handlinger som må anses som uetiske eller til og med ulovlige. På samme måte som med komponenter til inhumane våpentyper som har flere bruksområder (ref. diskusjon av «dual use» i tilrådingen om uttrekk av selskaper som produserer komponenter til kjernevåpen), vil hovedregelen måtte være at slike produkter ikke faller innenfor fondets etiske retningslinjer. Det må altså foreligge et sterkt element av medvirkning fra Caterpillar til eventuelle normbrudd hvis selskapet skal utelukkes til tross for dette. Etikkrådet antar at det vil være vanskelig å finne fakta som vil gi grunnlag for utelukkelse av selskapet fordi det leverer materiell til israelske myndigheter.»

Etikkrådet anbefalte i 2009 utelukkelse av det israelske selskapet Elbit. Bakgrunnen var at selskapet leverte overvåkningsutstyr til den israelske separasjonsbarrieren («muren») mot Vestbredden. Deler av barrierens trasé er ansett som ulovlig. Etikkrådet la i sin vurdering vekt på at utstyret som Elbit leverte, var spesielt utviklet til barrieren og ikke hadde noen andre anvendelsesområder. Det ville derfor være kjent for Elbit at (deler av) formålet med leveransen er ulovlig.

I 2017 anbefalte Etikkrådet å utelukke rederiselskaper som avhender skip til opphugging ved *beaching*, som medfører uakseptable miljø- og arbeidsforhold. Rederiselskapene selger sine skip til oppkjøpere med *beaching* som eneste formål. Selskapene har full kunnskap om omstendighetene ved opphuggingen, men velger likevel en slik avhending av utrangerte skip for å maksimere sin fortjeneste.

De tre overnevnte sakene handler på hver sin måte om selskapers medvirkning til normbrudd via salg. Et gjennomgående vurderingstema har vært hvilken kunnskap om fremtidige normbrudd som følge av salget selskapene måtte forventes å ha da salget fant sted. En slik forventet kunnskap vil blant annet henge sammen med nærheten i tid mellom det som er selskapets handling (dvs. salget) og det underliggende normbruddet.

Dersom Etikkrådet skal anbefale utelukkelse under adferdskriteriene av selskaper på grunnlag av deres salg av våpen til parter i en konflikt hvor det skjer omfattende brudd på humanitærretten eller menneskerettighetene, må det foreligge et tydelig element av medvirkning fra selskapets side til disse bruddene gjennom salget og senere bruk av disse våpnene. Etikkrådet vurderer fortløpende om dette kan sies å gjelde for noen av selskapene i SPUs portefølje.